

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

Фінансується
Європейським
Союзом

DRC DANISH
REFUGEE
COUNCIL

ГФУ

Гуманітарний
фонд для
України

Звіт DRC щодо моніторингу потреб у соціально-правовому захисті в Україні

Квітень – червень 2024

Зміст

Вступ.....	1
Методика.....	2
Оновлення контексту.....	3
Головні ризики та потреби щодо соціально-правового захисту.....	5
Свобода та вільне пересування (включаючи переміщення, повернення та подальші наміри).....	5
Життя, захист і безпека.....	9
Доступ до компенсаційних схем.....	16
Відсутність дискримінації та рівність.....	22
Основні економічні та соціальні права.....	23
Право на житло.....	23
Право на освіту.....	25
Право на здоров'я.....	26
Право на роботу.....	28
Рекомендації.....	31
Для органів влади.....	31
Для гуманітарної спільноти.....	32

Дисклеймер:

Цей звіт був підготовлений Данською радою у справах біженців (DRC) і фінансується в рамках цивільного захисту та гуманітарної допомоги Європейського Союзу, а також Бюро з питань гуманітарної допомоги Агентства США (USAID) і Гуманітарним фондом для України (ГФУ). Погляди та думки, висловлені у звіті, належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейської комісії, USAID чи уряду США, або ж ГФУ. Ні Європейська комісія, ні уряд США, ні ГФУ не несуть відповідальності за будь-яке використання інформації, яку містить звіт.

Вступ

У цьому звіті узагальнено дані, отримані Данською радою у справах біженців (DRC) під час моніторингу потреб у соціально-правовому захисті, який проводився з квітня до червня 2024 року на заході України у Львівській області, на півночі — у Чернігівській та Сумській областях, на сході — у Дніпропетровській, Запорізькій, Харківській та Донецькій областях, на півдні — у Миколаївській та Херсонській областях.

Цей звіт спрямований на встановлення тенденцій у сфері ризиків соціально-правового захисту і порушень прав, проблем, з якими стикається населення, що постраждало від війни, і перешкод в доступі до послуг (особливо для найбільш вразливих категорій населення) в областях, які були предметом дослідження, під час звітнього періоду. Отримані дані є основою для поточного та запланованого гуманітарного реагування, та дають змогу виявляти вразливих людей для надання їм індивідуальної підтримки, а також сприяють проведенню доказової адвокації від імені осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах. Дані, отримані в результаті моніторингу, також візуалізовані на інтерактивній інформаційній панелі, що дозволяє DRC і всім відповідним зацікавленим сторонам легко отримувати до них доступ.

Натисніть [тут](#), щоб відкрити сайт Моніторингу соціально-правового захисту, де резюмовано головні висновки за звітний період.

Основні висновки такі:

- Попри зменшення загальної кількості ВПО завдяки змінам у схемі виплати допомоги ВПО, збільшення кількості обов'язкових евакуацій та активізація бойових дій на півночі Харківської та Сумської областей спричинили тимчасове переміщення, причому багато евакуйованих вирішили залишитися в межах Харкова через бажання повернутися додому, щойно покращаться умови. У Харківській області 32 % респондентів повідомили, що відчувають себе в небезпеці, що значно більше, ніж у попередньому періоді, через ескалацію обстрілів і погіршення умов безпеки, які посилили страхи й відчуття невизначеності щодо можливих майбутніх нападів та евакуації серед місцевих жителів.
- Нове мобілізаційне законодавство, яке набуло чинності 18 травня 2024 року, запровадило низку змін, зокрема знизило призовний вік і вимагало оновлення військового обліку. Це збільшило суспільну тривогу та побоювання щодо призову, що призвело до обмеження свободи пересування й уникнення офіційного працевлаштування.
- Нещодавні законодавчі зміни, пов'язані з пільгами й виплатами ВПО, призвели до переходу від загального підходу до адресної системи, що спричинило плутанину й адміністративні проблеми серед ВПО, які зараз стикаються з посиленням фінансової незахищеності, емоційними труднощами та побоюваннями щодо забезпечення базових потреб. Ситуація ускладнюється високим рівнем безробіття і браком робочих місць, особливо для ВПО, що посилює фінансову скруту та ще більше ускладнює задоволення базових потреб після впровадження Постанови № 332. Як наслідок, ВПО, ймовірно, використовуватимуть негативні механізми виживання, такі як повернення в небезпечні райони.

- Механізм державної компенсації за пошкоджене та зруйноване житло (критично важливий для відновлення України) продовжує стикатися зі значними проблемами, включаючи бар'єри в доступі до документації, тривалі та дорогі адміністративні процедури, відсутність інформаційної та правової підтримки, а також проблеми зі стандартизованою та послідовною реалізацією через різноманітні виклики, що в сукупності перешкоджає ефективній реалізації, особливо для тих, хто проживає в сільській місцевості та не має належних документів на право власності на житло.
- Конфлікт, що триває, продовжує серйозно впливати на психічне здоров'я населення, спричиняючи поширеність стресу, тривоги та депресії, які посилюються постійним впливом насильства, втрат і страхів перед майбутнім.
- ВПО продовжують стикатися із серйозними житловими проблемами, включаючи високу орендну плату й обмежену кількість доступних варіантів, що посилює фінансову нестабільність і змушує деяких з них жити в незадовільних житлових умовах або переїжджати за кордон.

Методика

Дані моніторингу потреб соціально-правового захисту збирались за допомогою підходу зі змішаною методологією, включаючи особисті опитування домогосподарств, інтерв'ю з ключовими інформаторами (KI), обговорення у фокус-групах (ОФГ) та пряме спостереження. Звіт також відображає отримані дані моніторингу потреб соціально-правового захисту, що проводився на рівні спільноти Кластеру з питань соціально-правового захисту, який DRC, разом з іншими партнерами з питань соціально-правового захисту, підтримує за допомогою структурованих інтерв'ю з ключовими інформаторами. Різноманітність методів збору даних дозволяє отримати ширшу інформацію та глибше розуміння уявлень індивідів і груп про потреби й можливості. Цей збір даних та інформації доповнюється оглядом вторинних даних та інформацією, що надається під час зустрічей з координації на місцевому, регіональному й національному рівнях. Заходи DRC з моніторингу потреб щодо соціально-правового захисту спрямовані на різні групи, включаючи внутрішньо переміщених осіб (ВПО), осіб, які повернулись, та непереміщених осіб, які безпосередньо потерпають від поточного збройного конфлікту, в сільських і міських районах.

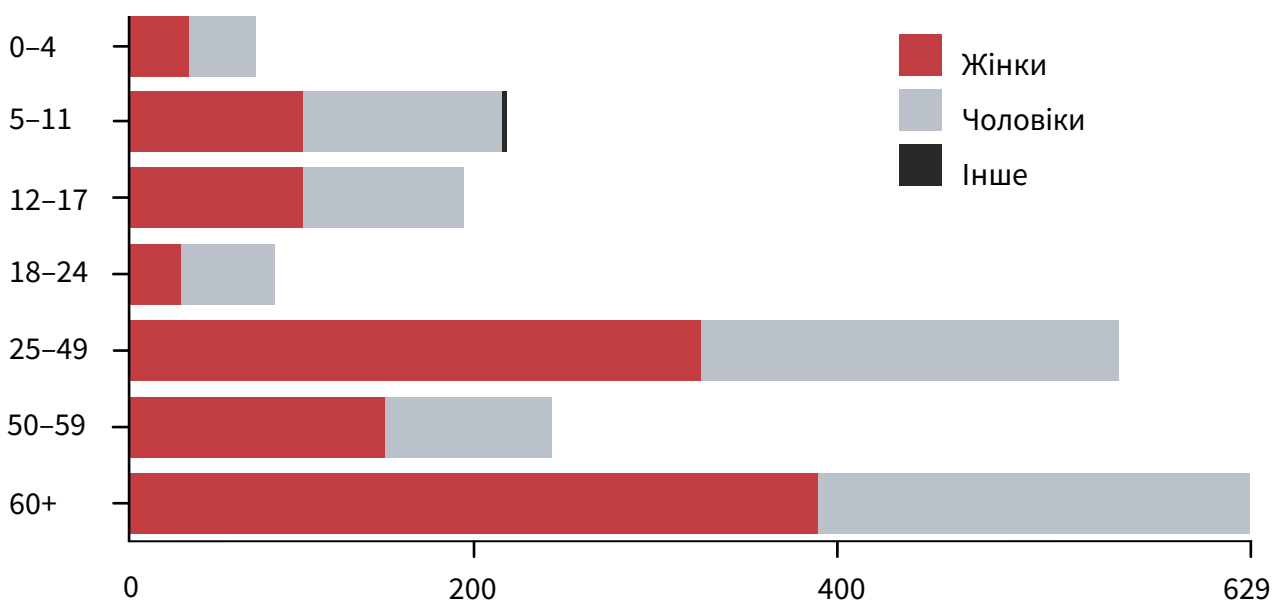
Рисунок 1. Розподіл респондентів домогосподарств за статусом переміщення

Не переміщена особа	518	69.6%
Внутрішньо переміщена особа	182	24.5%
Особа, котра повернулася	43	5.8%
Не змогли/не захотіли відповідати	1	0.1%

Між 1 квітня та 30 червня 2024 року команди соціально-правового захисту DRC провели опитування 746 домогосподарств, що відповідає 1 969 особам. Більшість з опитаних становили постраждалі непереміщені особи (70 % — 518 респондентів). 25 % (182 респонденти) становили ВПО, 6 % (43 респонденти) становили особи, які повернулись. 99 % опитаних є громадянами України, 56 % становлять жінки, середній вік опитаних осіб складає 43 роки.

Звіт також відображає результати однієї швидкої оцінки потреб щодо соціально-правового захисту (RPA), проведеної в Харківській області після наземного наступу, розпочатого збройними силами Російської Федерації¹. Крім того, було проведено 173 інтерв'ю (включно із 57 ІКІ в національному Кластері з питань захисту) з представниками місцевої влади, представниками громадських груп і лідерами громад, соціальними працівниками й активістами, а також 71 дискусія у фокус-групах, в яких взяли участь 689 осіб.

Рисунок 2. Розподіл опитаних домогосподарств за віковою та гендерною групою

Оновлення контексту

За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), у період з 24 лютого 2022 року по 29 лютого 2024 року внаслідок насильства, пов'язаного з конфліктом, загинуло щонайменше 11 111 цивільних осіб і 21 840 отримали поранення, а 1 165 навчальних закладів і 479 медичних установ було пошкоджено або зруйновано, що значно ускладнило доступ до освіти та охорони здоров'я².

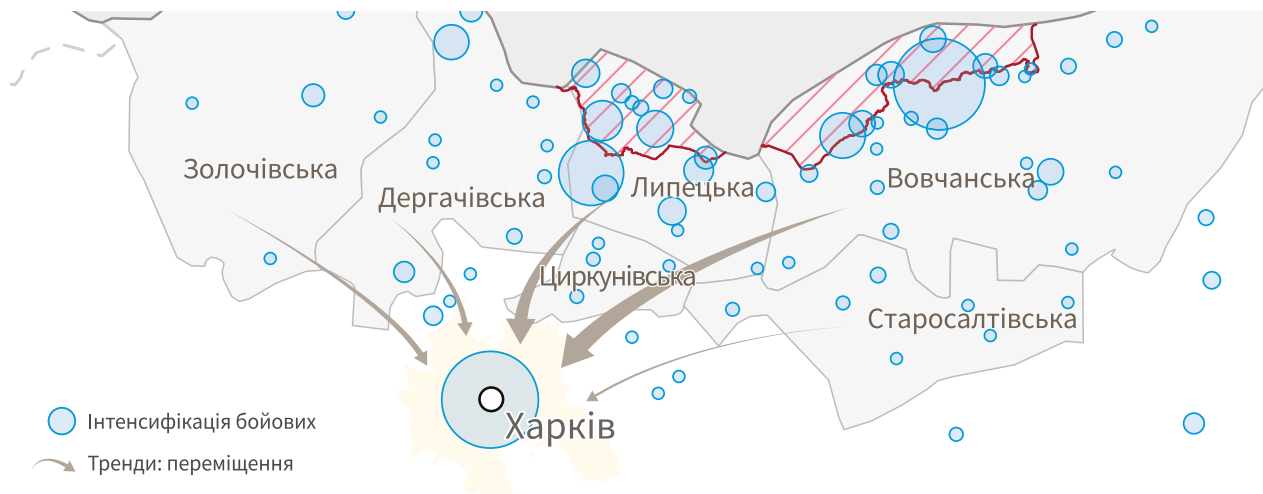
¹ Швидка оцінка потреб у захисті, м. Харків, травень – червень 2024 року, DRC

² Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 1 березня 2024 р. – 31 травня 2024 р., Управління Верховного комісара ООН з прав людини, доступна [тут](#)

З кінця березня до початку червня збройні сили Російської Федерації провели найбільшу кампанію атак на критично важливу енергетичну інфраструктуру із зими 2022–2023 рр³. У квітні та травні Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ) задокументувала понад 70 атак⁴. Ці атаки призвели до значних відключень електроенергії та каскадних перебоїв у водопостачанні, мобільному та інтернет-зв'язку, а також у роботі громадського транспорту в постраждалих районах.

Лише у травні 2024 року в Україні загинуло щонайменше 174 цивільні особи та 690 отримали поранення, що стало найвищим місячним показником жертв серед цивільного населення, зафіксованим УВКПЛ з червня 2023 року. Таке різке збільшення кількості жертв пов'язане насамперед із новим транскордонним наземним наступом на північну частину Харківської області, розпочатим збройними силами Російської Федерації 10 травня, метою якого були прикордонні населені пункти та посилення атак на місто Харків. Цей наступ призвів до запеклих боїв, зокрема, навколо міста Вовчанськ і прилеглих районів, в результаті чого збройні сили Російської Федерації взяли під контроль кілька українських населених пунктів. Ескалація військових дій спричинила евакуацію цивільного населення та нову хвилю переміщень у Харківській та Сумській областях. Водночас посилення авіаударів по Харківській області та місту Харків, зокрема по густонаселених районах, ще більше погіршило гуманітарну ситуацію, що призвело до значного збільшення кількості жертв серед цивільного населення.

Рисунок 3. Нові переміщення у північних громадах Харківської області у квітні й травні 2024 року⁵

³ Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 1 березня 2024 р. – 31 травня 2024 р., Управління Верховного комісара ООН з прав людини, доступна [тут](#)

⁴ Короткий огляд гуманітарної ситуації в Україні, квітень – травень 2024 року, Управління ООН з координації гуманітарних справ, доступний [тут](#)

⁵ Див. попередній пункт

Головні ризики та потреби щодо соціально-правового захисту

Свобода та вільне пересування

Примусове переміщення

Згідно з даними Бази даних МОМ⁶, станом на червень 2024 року в Україні було зареєстровано 3 314 669 ВПО, що на 70 000 осіб менше порівняно з березнем 2024 року. Харківська область стала областю, яка прийняла найбільшу кількість зареєстрованих ВПО (388 118), випередивши Дніпропетровську область (373 301), і тепер має найвищу в країні частку ВПО у порівнянні з непереміщеним населенням: 17 % населення області є зареєстрованими ВПО (решта — 28 % репатріантів і 55 % непереміщеного населення). Збільшення кількості зареєстрованих ВПО у Харківській (+26 000) та Донецькій (+4 000) областях порівняно з попереднім моніторинговим періодом пов'язане з ескалацією бойових дій у північних прикордонних районах Харківської та Сумської областей.

Внаслідок наземного наступу та погіршення ситуації з безпекою на півночі Харківської області було розпочато процес обов'язкової евакуації цивільного населення. Станом на 31 травня Координаційний гуманітарний центр повідомив, що 3 853 особи були евакуйовані та зареєстровані в транзитному центрі в Харкові, переважно з міста Вовчанськ і села Липці⁷. Серед цих евакуйованих 36 % становили люди похилого віку та 14 % — особи з інвалідністю. Крім того, було зареєстровано 3 831 особу, які самостійно евакуювалися з постраждалих населених пунктів. До 60 % евакуйованих були прийняті друзями або родичами після прибуття в Харків, а ще 20 % переїхали до родичів або друзів наступного дня після реєстрації на отримання послуг. Це показує зміну ситуації у порівнянні з попередніми евакуаціями, що відбувалися в Харківській та Донецькій областях, де багато людей залежали від центрів компактного проживання. Багато людей похилого віку не хотіли виїжджати зі своїх домівок, мотивуючи це бажанням захистити своє майно, врожай, сільськогосподарських тварин, а також піклуватися про родичів, які не могли або не хотіли переїжджати. Зрештою, їх переконали евакуюватися Державна служба з надзвичайних ситуацій, Національна поліція та волонтери. Під час евакуації учасники ФГД отримали інформацію про доступні послуги в Харкові, що дало їм чітке розуміння того, чого очікувати. Попри початкові побоювання щодо доступу до послуг багато евакуйованих виявили, що підтримка, надана після прибуття, перевершила їхні очікування. Попри занепокоєння щодо доцільності розміщення евакуйованих у Харкові через посилення обстрілів, учасники ФГД висловили бажання залишитися в Харкові та планують повернутися до своїх громад, зойно стабілізується ситуація⁸.

Загальні настрої серед населення Харкова залишаються такими ж, як і в попередні періоди моніторингу: ті, хто хотів виїхати, вже виїхали; а ті, хто залишився, будуть залишатися й надалі.

⁶ Міжнародна організація з міграції (МОМ), 11 липня 2024 року. Матриця відстеження переміщення в Україні — Базова оцінка ситуації в регіоні — 36-й раунд. МОМ, Україна

⁷ «Евакуація з Вовчанської та Липецької громад, 10–31 травня 2024 року», Координаційний гуманітарний центр, 31 травня 2024 року

⁸ Швидка оцінка потреб у захисті, м. Харків, травень — червень 2024 року, DRC

Попри посилення відчуття невизначеності та загальне погіршення ситуації з безпекою, жоден з учасників ФГД не висловив наміру виїхати з міста. Люди не хочуть залишати свої домівки та не вірять, що їхня загальна якість життя буде кращою деінде в Україні. Таким чином, можна припустити, що більшість нових переміщень буде пов'язана з переїздом людей у межах Харківської області та міста, наприклад, у райони, які рідше стають мішенню для обстрілів, такі як південна частина міста, або у зв'язку з обов'язковою евакуацією.

Внаслідок ескалації бойових дій у північних прикордонних районах Харківської та Сумської областей місцева влада активізувала зусилля з евакуації людей з 5-кілометрової зони вздовж лінії розмежування в Сумській області.

“ **Вдома все одно краще. Навіть коли «шумно» — ми вдома. Нас може зрозуміти тільки той, хто сам відчув, що таке залишитися без усього, як рослина, вирвана з землі.**

Учасник дискусії у фокус-групі, Харківська область ”

Рисунок 4. Наміри залежно від групи переміщених осіб

Внутрішньо переміщені особи

Повернутися до місця постійного проживання	88	56.4%
Інтегруватися в місцеву громаду	67	42.9%
Переїхати до іншої області України	1	0.6%

Не переміщені особи

Планують залишитись на місці свого звичайного проживання	503	98.1%
Переїхати до іншої області України	6	1.2%
Переїхати до іншої країни	4	0.8%

Біженці і особи, які повернулись

Stay in place of habitual residence	41	95.3%
Переїхати до іншої області України	1	2.3%
Переїхати до іншої країни	1	2.3%

Враховуючи зростання частоти інцидентів, пов'язаних з конфліктом, у цих зонах, цілком ймовірно, що кількість обов'язкових евакуацій зростатиме і надалі. Крім того, у червні на Львівський залізничний вокзал прибуло майже 800 ВПО, зокрема 109 осіб з інвалідністю, переважно з Донецької, Херсонської та Запорізької областей, про що повідомили волонтери медичної та психологічної служб. Спостереження показали, що кількість евакуйованих, які прибувають до Львова, зменшилася на 20 % порівняно з попереднім кварталом.

Подібно до результатів попереднього періоду моніторингу, 56 % опитаних ВПО (88 осіб) зазначили, що мають намір повернутися до місця постійного проживання. До основних чинників, що впливають на наміри повернутися, про які повідомили респонденти домогосподарств, відноситься покращена безпекова ситуація (88 %, 77 осіб), припинення бойових дій (66 %, 58 осіб), повернення українською владою непідконтрольних уряду територій (НПУТ) (18 %, 16 осіб), відремонтоване житло (16 %, 14 осіб), а також відновлена інфраструктура (15 %, 13 осіб). Учасники КІ та ФГД у Харківській та Донецькій областях визначили, що основними перешкодами для повернення (на другому місці після міркувань безпеки) є пошкоджене житло та відсутність можливостей працевлаштування, особливо через те, що сільськогосподарські угіддя залишаються замінованими в багатьох прикордонних районах. У Донецькій області деякі люди повертаються, тому що сумують за домом і хочуть відбудувати свої будинки, однак часто вони не залишаються там надовго, оскільки після повернення розуміють, що там все ще недостатньо безпечно, а самого лише ремонту житла недостатньо для того, щоб відновити життя. Як наслідок, багато з тих, хто повернувся, знову виїжджають. Аналогічно, у Харківській області учасники ФГД зазначили, що сім'ї, які раніше розглядали можливість повернення, тепер більш нерішучі й продовжують чекати через погіршення ситуації з безпекою та постійну невизначеність.

Самоізоляція та обмеження пересування

18 квітня 2024 року було прийнято Закон «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», який набув чинності 18 травня. Цей новий закон спрямований на посилення мобілізаційних зусиль шляхом зниження призовного віку з 27 до 25 років. Крім того, протягом 60 днів після набуття чинності закону всі призовники у віці від 18 до 60 років повинні оновити свої військово-облікові дані. Це можна зробити онлайн через мобільний додаток «Резерв+» або особисто в Територіальних центрах комплектування (ТЦК) чи Центрах надання адміністративних послуг. Якщо не оновити дані після цього терміну, це може призвести до штрафів та обмежень прав і свобод чоловіків. Впровадження цього нового закону призвело до посилення мобілізаційних заходів, причому в усіх досліджуваних областях зростає кількість повідомлень про те, що страх перед призовом до армії є суттєвою перешкодою для вільного пересування чоловіків.

Серед опитаних домогосподарств в областях 30 % (220 респондентів) повідомили про перешкоди для свободи пересування. З них 13 % (28 осіб) суттєвою перешкодою назвали страх перед мобілізацією.

Серед респондентів-чоловіків цей відсоток зростає до 20 %. В усіх досліджуваних областях повідомлялося, що чоловіки, які перебувають під загрозою призову, свідомо уникають публічних місць, зменшують свою присутність на блокпостах і в громадських місцях, обмежують свої пересування і переважно залишаються вдома. У південних областях повідомлялося, що представники ТЦК періодично перевіряють документи чоловіків на блокпостах і на вулицях.

У Львівській області опитані чоловіки-ВПО, які проживають у колективному центрі, повідомили, що відчувають себе в небезпеці, оскільки адміністрація регулярно інформує місцевий територіальний центр комплектування про кількість розміщених чоловіків-ВПО. Це призвело до моніторингових візитів військовослужбовців до колективного центру за сприяння адміністрації об'єкта. Ключовий інформатор у Львівській області підкреслив, що зміни в мобілізаційному законодавстві також вплинули на наміри ВПО потенційно повернутися в небезпечні райони, а чоловіки, за повідомленнями, звільняються з роботи, щоб уникнути мобілізації, що призводить до фінансової скрути й обмеженого доступу до основних послуг. За його словами, кілька літніх людей, які проживають у колективному центрі у Львові, обговорювали можливість повернення до своїх домівок на непідконтрольній уряду території, оскільки їхній добробут і виживання були вкрай складними без фінансової підтримки з боку синів, які не могли забезпечити собі засоби до існування через страх призову до армії. Роботодавці зобов'язані надавати територіальним центрам комплектування інформацію про чоловіків призовного віку, які працюють на них, та контролювати їхній військовий облік. Невиконання цього обов'язку тягне за собою штрафи для роботодавця. Як наслідок, чоловіки намагаються уникати офіційного працевлаштування, щоб зменшити ризики мобілізації, що призводить до зростання тіньової, неофіційної зайнятості.

“ Чоловіки, які живуть у колективному центрі, не виходять на вулицю, щоб уникнути мобілізації, що призвело до фінансових труднощів, оскільки вони втратили роботу. Вони не в змозі утримувати свої сім'ї, що підштовхує деяких з них до думки про повернення до своїх домівок поблизу лінії фронту.

Ключовий інформатор, Львівська область ”

Багато аспектів мобілізаційних процесів залишаються нерозвиненими та незрозумілими, на думку ключового інформатора. Бракує чіткої та детальної інформації про можливості відстрочки, процедури й наслідки оновлення даних військового обліку. Ключовий інформатор підкреслив, що чоловіки, які перебувають під ризиком призову, мають низький рівень правової обізнаності та розуміння законодавчих норм, зокрема підстав для отримання відстрочки від призову на строкову військову службу. Був випадок, коли представники ТЦК відмовили у наданні відстрочки опікуну дитини з інвалідністю через те, що необхідні документи не були нотаріально завірені. Опікун не знав про підстави для надання відстрочки та не знав механізму реалізації цього права. Представники ТЦК повинні були повідомити його про право на відстрочку, але замість цього визнали його придатним до військової служби. Попри запевнення влади про простоту та безпечність оновлення даних призовники побоюються примусової мобілізації та фінансових санкцій, що підриває довіру до влади та негативно впливає на їхній психологічний стан.

“ Багато чоловіків не наважуються оновлювати свій мобілізаційний статус через великі черги у військкоматі та страх перед штрафами, що негативно впливає на їхнє пересування.

Ключовий інформатор, Львівська область ”

Посилення мобілізаційних заходів, спричинене змінами в законодавстві, у поєднанні з недостатньою комунікацією та роз'ясненням цих змін з боку влади, викликало занепокоєння громадськості щодо підвищених ризиків для чоловіків, які можуть бути мобілізовані. Особливо актуальними є питання, пов'язані з оновленням даних військового обліку та штрафами за порушення мобілізаційного законодавства. Один з КІ повідомив, що на чоловіка, який відмовився проходити військово-лікарську комісію, було складено протокол і винесено постанову про адміністративне правопорушення, які раніше можна було отримати лише в судовому порядку. Попри оскарження постанови влада виконала її, а на майно чоловіка було накладено арешт. Громадянам надається 60-денний строк для оновлення військово-облікових даних; з 16 липня громадянам, які оновили свої дані, будуть надсилатися повістки за вказаним місцем проживання або за місцем роботи. Раніше повістка вважалася врученою лише після підтвердження її отримання. Однак, згідно з новими змінами, таке підтвердження більше не вимагається. Якщо повістка буде надіслана, але особа не з'явиться, будуть виноситися постанови, накладатися штрафи, буде арештоване майно або особа буде оголошена в розшук. Ще однією проблемою, про яку повідомлялося, є порушення прав чоловіків, коли їх примусово доставляють до ТЦК. Така практика часто призводить до того, що їхні автомобілі знаходять покинутими, а телефони вимкненими, що викликає значний стрес у їхніх сімей. Ключовий інформатор вважає, що після закінчення строку оновлення даних військового обліку зловживання повноваженнями з боку представників ТЦК почастишають, що призведе до порушень прав і підвищить корупційні ризики.

Життя, захист і безпека

Відчуття безпеки

Загалом 35 % респондентів (258 осіб) з опитаних областей повідомили про відчуття небезпеки, що здебільшого пов'язане з обстрілами або їхньою загрозою (90 % цих респондентів, всього 234 особи). Цей показник зменшився на 3 % порівняно з попереднім періодом моніторингу і є вищим для домогосподарств з дітьми: 41 % домогосподарств, у яких є хоча б одна дівчинка, повідомили, що відчують себе в небезпеці.

У Харківській області частка респондентів, які відчують себе в небезпеці, зросла на 11 % порівняно з попереднім періодом моніторингу — з 21 % до 32 %. Таке зростання можна пояснити погіршенням безпекової ситуації, що позначилося збільшенням кількості обстрілів і територіальними здобутками збройних сил Російської Федерації в області, які у травні перемістили лінію фронту на північ області. Багато населених пунктів, особливо тих, що розташовані поблизу лінії фронту, продовжують зазнавати регулярних обстрілів і нападів, що посилює постійний страх перед насильством. Учасники фокус-груп у Харкові відзначили, що атмосфера стала більш напруженою, оскільки люди все частіше покладаються на Telegram для отримання інформації про наступ, хвилюються і подумки готуються до подальшої евакуації. Погіршення ситуації з безпекою ще більше збільшило їхнє відчуття невизначеності й послужило суворим нагадуванням про необхідність зберігати пильність, поглиблюючи потребу бути готовими до потенційних надзвичайних ситуацій. Ключові інформатори в Харківській і Донецькій областях повідомляють, що проблеми безпеки залишаються основною перешкодою для повернення, особливо для сімей з дітьми.

Учасники фокус-групи, які складаються з непереміщених осіб і репатріантів в Харківській області, виявили різне сприйняття безпеки: репатріанти відчувають себе в значно більшій небезпеці порівняно з непереміщеними мешканцями, які більше звикли до невизначеності та «шумів конфлікту».

“ **Багато людей, особливо тих, хто повернувся, «сидять на валізах». Вони бояться повернення Росії.**

Учасник дискусії у фокус-групі, Харківська область ”

Рисунок 5. Чинники, що впливають на відчуття безпеки

Бомбардування/обстріли або загроза обстрілів	234	90.7%
Міни або забруднення боєприпасами які не вибухнули	31	12.0%
Присутність збройних сил або силових структур	26	10.1%
Інше	18	7.0%
Конфлікти між збройними силами або силовими структурами	5	1.9%
Кримінал	1	0.4%
Ризики примусового виселення	1	0.4%

Через близькість Харкова та Донецька до Російської Федерації та лінії фронту в громадах поширене відчуття песимізму щодо здатності захистити себе в разі нападів або коли звучить повітряна тривога. Вибухи часто відбуваються ще до сигналу тривоги або до того, як мешканці встигають втекти та сховатися.

“ **Небезпека полягає в тому, що ракета може пролетіти щомиті. Навіть той, хто швидко думає і швидко бігає, не встигне сховатися.**

Учасник дискусії у фокус-групі, Харківська область ”

В обох областях як ключові інформатори, так і учасники фокус-групи наголошували на постійних проблемах з доступом до безпечних укриттів.

Ця проблема має подвійний характер, оскільки, по-перше, в деяких населених пунктах взагалі немає укриттів, а по-друге, наявні укриття часто побудовані ще за радянських часів і не відповідають сучасним стандартам безпеки або вимогам доступності для людей з інвалідністю. Ключові інформатори підкреслили нагальну потребу та пріоритетність будівництва безпечних і доступних укриттів, навіть наземних, особливо в громадських місцях, таких як транспортні вузли, ринки та навчальні заклади. Коли укриття недоступні, люди шукають захисту у підвалах або залишаються вдома.

У червні посилювалися атаки на цивільну інфраструктуру в Дніпропетровській та Запорізькій областях. Наприкінці місяця два удари балістичними ракетами по житлових багатоповерхівках у Дніпрі призвели до загибелі та поранень цивільних осіб.

“ **Ми вдома, це головне. Страшно? Так. Але у власному домі відчуваєшся в безпеці.**

Учасник дискусії у фокус-групі,
Харківська область

Атака 29 червня у Вільнянську, місті в Запорізькій області, яке не зазнавало нападів протягом останнього року, призвела до загибелі семи людей і поранення десятків, зокрема восьми дітей. Як наслідок, у містах Дніпро та Запоріжжя зростає потреба в колективних місцях для розміщення постраждалих від нападів, а також потреба в послугах екстреного реагування для постраждалого населення в цих ключових містах регіону. Слід зазначити, що в Запорізькій області спостерігається значне зростання кількості респондентів, які повідомили, що відчувають себе в небезпеці, порівняно з попереднім періодом моніторингу, з 24 % до 50 %.

З іншого боку, у Львівській області більшість опитаних домогосподарств повідомила, що відчувається безпечно або дуже безпечно (93 %). ВПО визнають відносну безпеку на заході України, зумовлену обмеженими військовими діями, як основну причину свого перебування там. У м. Стрий Львівської області ВПО зазначили, що їхня фізична безпека переважає над економічною стабільністю. Попри проблеми з пошуком роботи та забезпеченням засобів до існування безпека в області переважає ці фінансові труднощі.

“ **Ми залишаємося тут тільки тому, що тут безпечно. Немає обстрілів. Тут важко, тому що роботи немає взагалі. Але в нашому місті люди досі сплять у підвалах будинків.**

Учасник дискусії у фокус-групі, Львівська область

Мінне забруднення

Розмінування залишається високим пріоритетом і критичною потребою в Україні, особливо у прифронтових районах. Серед респондентів домогосподарств, які повідомили, що відчувають себе в небезпеці, 12 % (31 респондент) назвали забруднення ВНВ (вибухонебезпечні предмети, що не вибухнули) значним фактором, що впливає на них. Ця цифра зростає до 21 % в областях, де рівень забруднення вищий (Дніпропетровська, Донецька, Харківська, Херсонська, Запорізька області).

У період з березня по травень 2024 року від мін і вибухонебезпечних пережитків війни загинули 17 цивільних осіб і ще 62 отримали поранення, причому 94 % жертв — чоловіки та хлопчики. Це на 84 % більше порівняно з попередніми трьома місяцями⁹. Більшість жертв серед цивільного населення сталася в Донецькій, Харківській та Херсонській областях, переважно в районах двох останніх областей, над якими уряд України відновив контроль восени 2022 року.

У Харківській і Донецькій областях, порівняно з попередніми періодами моніторингу, про мінне забруднення та необхідність розмінування значно частіше згадували як ключові інформатори, так і учасники фокус-групи, що, ймовірно, пов'язано зі зміною сезону, оскільки це, як правило, сільськогосподарський період, і люди частіше перебувають на відкритому повітрі. Ключові інформатори в обох областях підкреслили, що міни перешкоджають поверненню людей, особливо на заміновані сільськогосподарські землі, які часто є життєво важливим джерелом доходу для громад. 18 % інцидентів, пов'язаних з мінами в Україні в період з березня по травень, сталися, коли цивільне населення обробляло землю під час весняного сільськогосподарського сезону¹⁰. Мінне забруднення також обмежує пересування громади, не дозволяючи людям виходити за межі вільних шляхів до лісів або садів нежилих будинків. У фокус-групах у Донецьку та Харкові респонденти часто згадували, що знають людей, які були поранені або загинули від мін, що робить мінне забруднення для них дуже реальною й актуальною проблемою.

“ **Мешканці знаходять осколки або частини вибухових пристроїв під час обробітку землі або просто гуляючи вулицями.**

Ключовий інформатор, Криворізький район,
Дніпропетровська область

Позитивним моментом є те, що більшість жителів відвіданих населених пунктів у Харківській і Донецькій областях повідомили, що Державна служба України з надзвичайних ситуацій та гуманітарні організації проводять заняття з інформування про мінну небезпеку. ДСНС також проводить операції з розмінування там, де це можливо, проте процес йде повільно. У червні було оголошено про створення Державного реєстру територій, забруднених вибухонебезпечними предметами¹¹. Цей реєстр, розроблений Міністерством економіки та Міністерством внутрішніх справ і управляється Державною службою з надзвичайних ситуацій та Центром гуманітарного розмінування, дозволить здійснювати моніторинг і планувати діяльність з розмінування. Він надаватиме життєво важливу інформацію для фермерів, місцевих органів влади та інвесторів, використовуючи дані нетехнічних обстежень і супутникові знімки для відстеження в режимі реального часу. Ця ініціатива має на меті підвищити безпеку громадян і підтримати економічне відновлення. Успішно очищені ділянки будуть видалятися з реєстру, що забезпечить актуальність інформації та ефективне використання ресурсів.

⁹ Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 1 березня 2024 р. — 31 травня 2024 р., Управління Верховного комісара ООН з прав людини, доступна [тут](#)

¹⁰ Див. попередній пункт

¹¹ «В Україні створюють реєстр потенційно забруднених вибухонебезпечними предметами територій», Міністерство економіки України, 7 червня 2024 року, доступно [тут](#)

Психологічний стрес

Ситуація з безпекою та війна, що триває, суттєво вплинули на психічне здоров'я та добробут людей. Учасники ФГД та КІ в усіх досліджуваних областях повідомили про погіршення психічного стану населення, що посилюється постійним впливом тривоги, стресу, втрат і занепокоєнням щодо безпеки та майбутнього. У Львівській області постійний приплив негативних новин був визначений як важливий фактор, що спричиняє психологічний дистрес серед ВПО. Новоприбулі ВПО повідомили, що негативні новини про їхні рідні місця посилюють психологічний стрес, що негативно впливає на їхнє здоров'я, призводячи до високого тиску і депресії.

“ Я перебуваю в постійному стресі, читаючи погані новини про бомбардування і руйнування в Бахмуті. Це викликало депресію і негативно вплинуло на моє здоров'я.

Учасник фокус-групи, Львівська область ”

Ключові інформатори в Харківській та Донецькій областях помітили, що місцеве населення на територіях, які постраждали від конфлікту, зазнає нормалізації стресу, що знижує відчуття психічного добробуту, з огляду на постійні обстріли та руйнування.

“ Якщо говорити про психологічний стан населення тут, то люди звикли до обстрілів і руйнувань. Зараз відчуття паніки та страху майже відсутні серед місцевих жителів, оскільки їхня психіка адаптувалася до обстрілів.

Ключовий інформатор, Донецька область ”

34 % опитаних домогосподарств (240 осіб) назвали основним фактором стресу занепокоєння за дітей. Порівняно з попередніми періодами моніторингу, учасники ФГД у східних, західних і південних областях відзначили зростання занепокоєння щодо впливу конфлікту на психічне здоров'я дітей. У східних і південних областях повідомлялося, що діти, які виростили в умовах конфлікту, що триває з 2022 року, демонструють замкнутість і асоціальну поведінку. Існує поширене відчуття, що діти — найбільш вразлива й постраждала група, яка втратила відчуття нормального дитинства спочатку через COVID-19, а тепер через тривалу війну та переміщення. Звіти свідчать про те, що діти потребують спеціалізованої психіатричної допомоги або дедалі частіше звертаються за нею.

“ Діти, які не змогли евакуюватися, дуже постраждали. Майже всі вони досі перебувають у стресовому стані. Ми навіть боїмося думати, якою буде реакція дітей, коли почнуть літати цивільні літаки. Взагалі страшно подумати, що діти точно знають, що робити, коли лунає сигнал тривоги, куди бігти, де і чому краще сховатися.

Учасник дискусії у фокус-групі, Харківська область ”

У раніше окупованій Шевченківській громаді Миколаївської області мешканці наголошують на потребі у спортивних спорудах і дитячих майданчиках.

Аналогічно, у Широківській громаді Миколаївської області лунає потужний заклик відновити місцеву школу, хоча зусилля гальмуються через відсутність підтримки з боку місцевої влади.

“ **Діти стали байдужими та пасивними, тобто асоціальними.**

Ключовий інформатор,
Запорізька область ”

“ **Від початку повномасштабної війни минуло більш як два роки. Я помітив агресію в спілкуванні, адже люди втратили домівки, роботу, друзів. Хоча люди здебільшого пережили складні часи, я думаю, що діти страждають більше. У моєму місті постійно лунали вибухи, і дитина боялася. Коли ми переїхали сюди, дитина ще місяць спала на мені вночі через відчуття страху.**

Учасник дискусії у фокус-групі, Львівська область ”

Війна завдала серйозної шкоди ключовим об'єктам інфраструктури, таким як школи, дитячі садки, культурні центри, бібліотеки та сільські ради, в багатьох районах. Ця шкода призвела до зниження соціальної активності та перешкоджає згуртованості громади. Наприклад, у Великоолександрівській громаді Херсонської області було серйозно пошкоджено будівлю Ради ветеранів, що вплинуло на її соціальну діяльність, таку як риболовля та екскурсії, які раніше сприяли зміцненню духу громади та подоланню соціальної ізоляції. Самотність та ізоляція залишаються поширеною проблемою, яку обговорювали і в інтерв'ю з ключовими інформаторами, і в дискусіях фокус-груп у досліджуваних областях, особливо серед людей похилого віку, чії сім'ї роз'їхалися, і тепер вони живуть на самоті.

“ **Окрім дітей, дуже страждають самотні люди похилого віку, чії діти й онуки виїхали за кордон і не планують повертатися. Відчуття того, що вони, можливо, не побачать своїх рідних за життя, дуже болісне.**

Учасник дискусії у фокус-групі, Харківська область ”

Ключові інформатори й учасники фокус-груп підкреслили страх і стрес, спричинені страхом військового призову, що впливає як на чоловіків призовного віку, так і на їхні сім'ї. Законодавчі зміни до закону про мобілізацію призвели до самоізоляції, включаючи уникнення громадських місць і відмову від участі в громадській діяльності, а також до посилення психологічного стресу серед чоловіків призовного віку.

“ **Психологічний стан погіршився у всіх: постійний стрес, тривога, напруга, поганий сон. Жінки хвилюються за своїх чоловіків, матері — за синів та онуків.**

Ключовий інформатор, Сумська область ”

Під час дискусій у фокус-групах у північних областях деякі учасники згадували про відвідування сесій психосоціальної підтримки, підкреслюючи великі очікування щодо надання додаткових послуг. З іншого боку, взаємодія з психосоціальними та психологічними службами залишається непослідовною, головним чином через комбінований тиск фінансової скрути та постійні проблеми з безпекою. ВПО, які проживають у колективному центрі у Львівській області, зазначили, що надають пріоритет базовим потребам, таким як фінансова безпека та доступ до продовольчих і непродовольчих товарів, над розв'язанням проблем психічного здоров'я.

Рисунок 6. Головні фактори стресу

Страх бути вбитим або пораненим через збройне насилля	321	45.3%
Переживання за майбутнє	308	43.5%
Переживання за дітей	240	33.9%
Страх пошкодження або руйнування майна через збройний конфлікт	219	30.9%
Стрес пов'язаний за переміщенням	145	20.5%
Інше	29	4.1%
Недостатній доступ до можливостей працевлаштування	22	3.1%
Недостатній доступ до спеціалізованих медичних послуг	22	3.1%
Недостатній доступ до базових послуг	17	2.4%
Страх призову до армії	12	1.7%
Сум за членами сім'ї	6	0.8%
Стигматизація/Дискримінація	5	0.7%
Страх зазнати сексуального нападу	1	0.1%

Доступ до компенсаційних схем

Допомога ВПО

У березні 2022 року Кабінет Міністрів України запровадив допомогу ВПО (Постанова 332) для надання соціальної підтримки вразливим категоріям ВПО. Ця щомісячна допомога призначається ВПО, які перемістилися після 1 січня 2022 року, ВПО, житло яких було пошкоджено або зруйновано, а також дітям ВПО, причому для людей з інвалідністю та дітей розмір допомоги є вищим. Станом на 1 березня 2024 року приблизно 2,5 мільйона ВПО отримували цю допомогу. Однак поправка до закону від 26 січня 2024 року, яка набула чинності 1 березня, внесла суттєві зміни до схеми виплати допомоги ВПО¹². Новий підхід передбачає перехід від загальної до цільової системи, та визначає десять конкретних вразливих категорій ВПО для подальшої підтримки протягом наступних шести місяців. Після успішних адвокаційних зусиль Кластера з питань захисту кількість вразливих груп було розширено до 15. До них належать пенсіонери, розмір пенсії яких не перевищує 9 444 грн на місяць, особи з інвалідністю I та II груп, діти з інвалідністю, діти, позбавлені батьківського піклування, та діти-сироти. Однак це питання потребує подальшої уваги, оскільки поточне продовження права на отримання допомоги для цих груп закінчується 30 серпня 2024 року. У той час як деякі категорії ВПО скористалися автоматичним продовженням, інші повинні подати нові заяви, щоб продовжити отримувати допомогу. ВПО, які повинні були перереєструватися і подати свої заяви до 30 квітня, отримали виплати за березень і квітень і продовжать отримувати їх протягом шести місяців. Однак ВПО, які не встигли та не подали заяви до кінця квітня, втратили можливість отримати виплати за березень і квітень. Надалі виплати будуть нараховуватися з місяця, в якому було подано відповідну заяву.

Згідно з результатами інтерв'ю ключових інформаторів, проведених у місцевих органах влади Харківської та Донецької областей, посадові особи, відповідальні за реєстрацію та надання допомоги ВПО, добре поінформовані про нещодавні зміни в законодавстві. Вони будуть роз'яснювати ці зміни та допомагати ВПО з оформленням необхідних документів. Інформація про оновлені критерії для перереєстрації поширюється через адміністративні вебсайти, соціальні мережі та місцеві інформаційні сесії, організовані органами влади. Однак фокус-групові дискусії, проведені з ВПО в усіх досліджуваних областях, показали, що комунікація та поширення інформації для ВПО щодо критеріїв і процесу перереєстрації були недостатніми: багато учасників зазначили, що не знають про нові умови отримання допомоги ВПО, а деякі дізналися про зміни лише після того, як їхні виплати були призупинені. Учасники ФГД, проведені у Харківській та Донецькій областях, відзначили недостатній потік інформації між органами влади та ВПО, при цьому місцеві старости (керівники громад) часто не мають вичерпної інформації або ресурсів для проведення ґрунтовних інформаційних сесій у різних населених пунктах. У Дніпропетровській та Запорізькій областях деякі учасники ФГД критикували поведінку державних службовців до ВПО, які звертаються за інформацією або перереєстрацією, яка визначалася як «груба» та «байдужа». У Миколаївській області ВПО висловили глибоке занепокоєння щодо неадекватних джерел інформації.

¹² З постановою № 332 можна ознайомитися [тут](#). DRC видала спеціальну юридичну довідку щодо ВПО, яка доступна [тут](#)

Вони нарікали на відсутність взаємодії та комунікації між ними, місцевою владою й органами соціального захисту щодо проблем і потреб ВПО. Повідомлялося, що інформація про зміни в критеріях надання допомоги та механізмах перереєстрації недостатньо поширюється. Хоча чиновники згадували, що ВПО можуть особисто звернутися за роз'ясненнями до фахівців з питань соціального захисту або до центрів надання адміністративних послуг, вони зазначали, що масове поширення інформації про законодавчі зміни не входить до їхніх повноважень. Замість цього ВПО зазвичай покладалися на телевізійні трансляції, загальні новинні канали в соціальних мережах і родичів, щоб бути в курсі подій.

“ Я щось не зовсім розумію. Сама прочитала статтю в інтернеті. Сама перереєструвалася. Написала заяву на себе і на доньку. В управлінні соц-захисту заздальгідь не пояснили, що відбулися зміни.

Учасник дискусії у фокус-групі, Сумська область ”

Отже, ВПО часто звертаються до рад у справах ВПО або громадських організацій за підтримкою та інформацією. У Херсонській області учасники ФГД розповіли про створення груп у соціальних мережах у Музиківській громаді для поширення актуальної інформації про процедури перереєстрації для отримання соціальних виплат. У цих групах беруть участь представники центру надання адміністративних послуг і сільських рад, які надають ВПО достовірні відповіді на їхні запитання. Крім того, фахівці центру надання адміністративних послуг періодично відвідують села, щоб полегшити процес перереєстрації.

Процедура перереєстрації для отримання виплат ВПО виявилася складною і тривалою, причому в усіх областях, де проводилося дослідження, широко повідомлялося про проблеми, зокрема, великі черги, тривалий час очікування, нечіткі вимоги до документів, збої в роботі онлайн-системи, неправильне заповнення заяв і неповний пакет документів, що призводило до розчарування заявників і затримок у виплаті допомоги. Випадки втрати документів або обмеженого доступу до них через те, що члени сім'ї проживають на окупованих територіях, ще більше ускладнювали ситуацію. Поширеними були плутанина щодо строків виплат і часті затримки в отриманні виплат. Крім того, проблеми виникали через нечіткий розподіл обов'язків між місцевими органами влади та управліннями соціального захисту, а також через відсутність механізмів відстеження виплат. Більшість ВПО в Харківській і Донецькій областях повідомила, що надає перевагу особистій реєстрації для отримання допомоги ВПО через проблеми з онлайн-системою, яка вимагає технічних навичок і доступу до інтернету. Це особливо помітно серед ВПО похилого віку. ВПО старшого віку намагаються зареєструватися онлайн, але постають перед труднощами при завантаженні необхідних документів, оскільки система часто не розпізнає їх або відхиляє. Отже, ключові інформатори очікують, що особиста реєстрація продовжуватиме переважати попри пов'язані з нею транспортні витрати. Однак місцеві органи влади та співробітники управлінь соціального захисту стикаються з проблемами через велике робоче навантаження і нестачу кадрів, що свідчить про необхідність додаткової підтримки для забезпечення безперешкодного впровадження нових процедур й ефективного реагування на запити та проблеми.

Ключові інформатори й учасники дискусій у фокус-групах підкреслили стресовий характер процесу перереєстрації для заявників, які побоюються відмови та подальшої відсутності джерел доходу.

Необхідність надання додаткових обов'язкових документів створює логістичні проблеми, особливо в обласних адміністративних центрах з обмеженим транспортним сполученням. Без належних документів ВПО можуть мати труднощі з підтвердженням свого статусу або відповідності критеріям для продовження виплати допомоги, ризикуючи отримати відмову у задоволенні своїх заявок. У Дніпропетровській області деякі учасники фокус-груп згадували, що для продовження виплати допомоги ВПО їм доводилося надавати додаткові докази свого вразливого статусу або рівня доходів, зокрема докази проживання окремо від чоловіка/дружини, чий дохід перевищує поріг, встановлений оновленим законодавством, що іноді призводило до розлучень або відмови від ведення спільного домогосподарства з метою збільшення доходу коштом допомоги ВПО. У Львівській області ВПО часто просили надати додаткові документи для підтвердження права на допомогу, не передбачені законом, наприклад, довідки про доходи родичів або свідоцтва про розлучення.

“ **Люди займають чергу в управлінні соціального захисту з 5 ранку. Багато хто порушує комендантську годину, щоб зайняти перші місця в черзі за талонами, хоча управління починає працювати о 8 ранку.**

Ключовий інформатор, Департамент соціального захисту населення, Дніпропетровська область ”

Загалом, ключові інформатори місцевих органів влади в Харківській та Донецькій областях повідомили про мінімальне невдоволення новими критеріями призначення допомоги ВПО, особливо серед вразливих груп населення, розмір допомоги яким залишився практично незмінним. У Миколаївській області ключовий інформатор підтримав пріоритетність вразливих категорій ВПО для продовження соціальних виплат, раціоналізацію розподілу ресурсів і зменшення фінансового навантаження на державу. Однак деякі категорії ВПО, зокрема чоловіки призовного віку, самотні батьки з дітьми, які навчаються дистанційно, та особи передпенсійного віку, які вважаються менш конкурентоспроможними на ринку праці, висловили значне незадоволення і занепокоєння з приводу нещодавніх законодавчих змін. Зокрема, чоловіки призовного віку менш схильні реєструватися в центрах зайнятості через побоювання призову до армії. У східних областях чоловіки-ВПО повідомили, що вимога пред'являти медичну довідку та оновлені військово-облікові документи в центрах зайнятості відштовхує багатьох від реєстрації як безробітних або звернення за допомогою ВПО. Попри ці занепокоєння жоден з учасників ФГД не повідомив про випадки призову до армії внаслідок цих змін. Ключовий інформатор з Херсонської області висловився за універсальну допомогу всім ВПО з небезпечних районів, де активні бойові дії перешкоджають відновленню добробуту, на противагу ВПО з більш безпечних регіонів, де підтримка може залежати від рівня доходу. Ця думка відображає занепокоєння тим, що ВПО з окупованих територій та районів, де ведуться активні бойові дії, стикаються із серйозними обмеженнями в доступі до схеми компенсації за пошкоджене і зруйноване житло, оскільки компенсаційні комісійні винагороди¹³ не оцінюють збитки в червоних зонах. У Дніпропетровській області респонденти також звернули увагу на проблему, з якою стикаються особи з інвалідністю, які ще не отримали статусу інвалідності, встановленого Урядом України.

¹³ Компенсаційні комісійні винагороди відповідають за оцінку пошкоджень житла, яка слугує основою для визначення права на отримання компенсації або видачі сертифікатів на придбання нового житла.

Відсутність офіційного статусу інвалідності безпосередньо впливає на їхнє право на отримання допомоги ВПО, що призводить до подальших проблем у задоволенні їхніх особливих потреб, включаючи медичну допомогу, спеціалізоване обладнання та інші необхідні послуги з підтримки.

Місцеві органи влади не очікують значного впливу на здатність ВПО задовольняти базові потреби попри скорочення виплат ВПО. За їхніми словами, ці виплати вже були мінімальними, і багато ВПО шукали додатковий дохід, працюючи в сільському господарстві або на сезонних роботах з моменту переміщення у 2022 році. Гуманітарна допомога, така як продовольча допомога, непродовольчі товари та гігієнічні набори, також покликана підтримувати ВПО, зменшуючи залежність від виключно державних виплат. Однак, на протипагу цьому, учасники ФГД висловили глибоке занепокоєння щодо забезпечення своїх базових потреб за відсутності достатніх можливостей для працевлаштування, особливо в сільській місцевості. Це змусило їх витратити заощадження і скоротити витрати на найнеобхідніші речі, такі як ліки, їжу та освіту. Повідомлялося про випадки виселення з орендованого житла або переїзду в житло нижчої якості, що було зумовлено зменшенням доходів сімей і недостатністю коштів для оплати оренди житла та комунальних послуг. У деяких областях спостерігалось зростання попиту на послуги соціального захисту, а занепокоєння щодо зменшення обсягів гуманітарної допомоги загострювало відчуття незахищеності серед ВПО. Зусилля, спрямовані на збільшення доходів шляхом тимчасової або невідповідної зайнятості, вказують на тривалі проблеми, пов'язані з відсутністю адекватних можливостей для працевлаштування. У Сумах учасники ФГД підкреслили, що, перебуваючи на обліку в центрі зайнятості, вони йдуть на громадські роботи, про що робиться запис у їхній трудовій книжці. Ця посада часто є значно нижчою за рангом, ніж їхня попередня посада до переміщення, що потенційно впливає на їхні майбутні перспективи працевлаштування.

Ще одне занепокоєння викликає обов'язок ВПО продовжувати сплачувати комунальні послуги за попереднім місцем проживання, а також оплачувати комунальні послуги й оренду житла за нинішнім. Це створює значний фінансовий тягар, який погіршується припиненням виплати допомоги ВПО.

“ Тепер мені доводиться обирати між купівлею ліків та оплатою шкільних потреб моєї дитини.

Учасник дискусії у фокус-групі,
Львівська область

“ Люди платять за квартиру, ліки дорогі, проїзд дорогий, ціни на все високі, тому грошей не вистачає. Я вважаю, що не важливо, скільки людина отримує, важливо, скільки вона витрачає. Наприклад, мені потрібно платити за оренду житла в Парафіївці та комунальні послуги в Харкові, де у мене залишилася квартира. Квартиру зруйнували, грошей на ремонт у мене немає, а допомогу скасували.

Учасник дискусії у фокус-групі, Чернігівська область

Зростання фінансової незахищеності посилює емоційний стрес серед ВПО, і багато хто в східних і західних областях повідомляє про симптоми тривоги та депресії. У північних областях учасники ФГД відзначили зростання зловживання алкоголем і наркотичними речовинами.

Ключові інформатори в Запорізькій області також підкреслили, що фінансова скрута може значно підвищити ризик експлуатації та насильства вразливих груп ВПО, особливо самотніх жінок.

“ Молоді люди позбавлені виплат і не мають роботи, тому вони постійно турбуються про те, що їсти, як купити дрова і як заплатити за комунальні послуги.

Учасник дискусії у фокус-групі, Сумська область ”

Ключові інформатори та учасники дискусій у фокус-групах у Харківській та Донецькій областях погоджуються з тим, що самі собою зміни у виплатах ВПО навряд чи стимулюватимуть ВПО до повернення, особливо якщо їхні рідні райони залишаються небезпечними або там немає реальних можливостей для працевлаштування. Багато ВПО зі східних і південних областей не мають придатного для проживання житла через пошкодження, спричинені конфліктом, що ще більше стримує їхнє повернення. Це збігається з даними інструмента моніторингу кластерів захисту, які вказують на те, що ризик повернення ВПО до небезпечних районів через зміни у виплатах допомоги ВПО був відносно низьким: лише 8 % респондентів розглядають можливість повернення до таких районів¹⁴. Однак у Дніпропетровській, Запорізькій та Сумській областях КІ відзначили, що припинення виплат допомоги ВПО у поєднанні зі зростанням витрат на проживання, наприклад, орендної плати за нове житло, посилило занепокоєння щодо фінансової нестабільності й змусило ВПО розглянути можливість повернення до місць свого проживання або переїзду до сільської місцевості, де вартість оренди житла нижча. У Львівській області ВПО, які брали участь у фокус-групах, висловлювали страх і занепокоєння з приводу можливого повернення в райони, прилеглі до лінії фронту, через припинення виплат і високу вартість життя в нинішніх місцях проживання. Ті, чії будинки були зруйновані, відчувають, що їм нікуди йти, і вони стикаються з невизначеним майбутнім.

“ Моя сусідка була змушена повернутися додому в Мазанівку, бо не могла дозволити собі платити за житло в іншому регіоні України.

Ключовий інформатор, Сумська область ”

“ Я розлучена, маю двох дітей. Розглядаю можливість повернутися додому в Краматорськ. В іншому випадку будемо намагатися виїхати за кордон.

Учасник дискусії у фокус-групі, Львівська область ”

“ Я також розглядаю можливість повернутися до Бахмута, можливо, навіть на руїни, тому що мене ніхто не вижене.

Учасник дискусії у фокус-групі, Чернігівська область ”

¹⁴ Огляд результатів інструмента моніторингу Кластера з питань захисту щодо впливу змін у виплаті допомоги ВПО, Кластер з питань захисту, Україна, квітень 2024 року, доступний [тут](#)

“ Ніхто не ділиться своїми планами, але більшості людей нікуди повертатися, бо все зруйновано.

Учасник дискусії у фокус-групі, Дніпропетровська область ”

Механізм компенсації за зруйноване та пошкоджене житло

3 травня 2023 року державна програма «Відновлення» має вирішальне значення для відновлення України, надаючи фінансову підтримку для ремонту й відновлення житла, пошкодженого внаслідок військових дій. За перший рік реалізації програми було виділено значні кошти, що свідчить про її ефективність та важливість. У Донецькій області ключовий інформатор місцевої влади зазначив, що державний механізм компенсації працює ефективно. Деякі члени громади успішно відновили або відбудували свої будинки, а інші отримали сертифікати, що дозволяють їм придбати нове житло. На думку КІ, це стимулює повернення в безпечніші райони Донецької області, оскільки люди можуть дозволити собі повернутися додому, відновити або придбати нове житло, таким чином поступово відновити своє життя. У Запорізькій області, де майже 12 000 будинків було зареєстровано як пошкоджені або зруйновані, 714 мешканців отримали 48,6 млн грн компенсації на ремонт пошкодженого житла. За словами Віталія Литвиненка, директора Департаменту житлово-комунального господарства та будівництва Запорізької обласної державної адміністрації, на сьогодні задоволено 857 заявок. Серед них: 432 власники пошкоджених будинків отримали понад 23,7 млн грн, а 88 заявників — понад 112 млн грн за зруйновані будинки. Лише у травні 2024 року 19 власникам пошкоджених будинків у Запоріжжі було виплачено понад 1,6 млн грн¹⁵. Запорізька міська рада прийняла додаткову програму соціального захисту для тих, хто втратив житло. Власники або співвласники, які отримали сертифікат на зруйноване житло і внаслідок цього втратили право власності, матимуть право на подальшу фінансову допомогу від міста для оренди житла. Ця програма передбачає грошові виплати у розмірі 10 000 гривень щомісяця доти, доки власники не використають сертифікат на придбання нового житла.

Загалом 441 заявнику було відмовлено через неможливість підтвердити право власності на житло або оцінити рівень пошкоджень, особливо в сільській місцевості, де близькість до лінії розмежування перешкоджає проведенню оцінок компенсаційними комісіями. Однак є позитивна новина для власників нерухомості, покинутої на непідконтрольних уряду територіях, які, можливо, нарешті отримають шанс отримати компенсацію за допомогою дистанційного зондування після завершення тестового проєкту, передбаченого Постановою № 1185¹⁶. У Запорізькій області виконавчий комітет Мелітопольської міської ради (розташованої зараз у м. Запоріжжя) розглянув на засіданнях комісії чотири заяви на отримання компенсації за зруйноване житло. Два житлових будинки були визнані зруйнованими, а власникам видані житлові сертифікати. Щодо двох інших об'єктів нерухомості, факт руйнування не вдалося перевірити дистанційно.

¹⁵ «Ще 19 мешканців Запоріжжя отримають кошти на ремонт пошкодженого житла», Запорізька міська рада, 28 червня 2024 року, доступно [ТУТ](#)

¹⁶ 27 жовтня 2023 р. Уряд України прийняв Постанову № 1185, запустивши пілотний проєкт, спрямований на обстеження знищеного житла на територіях, які наразі непідконтрольні Уряду України, за допомогою технологій дистанційного зондування Землі. Правовий бюлетень DRC: Випуск 100, 1–31 жовтня 2023 року, доступний [ТУТ](#); Оновлення законодавства, яке стосується переміщення, жовтень 2023 р., УВКБ ООН

Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України визначило, що комісія може перевіряти знищення певних категорій нерухомого майна за допомогою інформації дистанційного зондування Землі. Це дозволяє встановити факт знищення об'єктів нерухомості та забезпечити виплату компенсації їхнім власникам. Однак через високу вартість дистанційної верифікації невідомо, чи вдасться поширити проєкт на інші райони і як скоро.

Однак, починаючи з квітня, фінансування програм компенсації за пошкоджене та зруйноване майно було вичерпано. Очікуються нові транші від Банку розвитку Ради Європи за зруйноване майно та від Світового банку за пошкоджене майно. Крім того, процедура реалізації Закону України «Про компенсацію за зруйноване і пошкоджене майно» та процедура реєстрації пошкодженого та зруйнованого майна залишається складною для тих, хто не має документів на право власності, технічних паспортів або не розв'язав питання спадкування. В опитаних областях 25 % респондентів домогосподарств повідомили про перешкоди для отримання документів, що свідчить про зростання на 5 % у порівнянні з останнім періодом моніторингу. Значними перешкодами залишаються тривалі адміністративні процедури (42 %) та висока вартість цих процедур (36 %). Однак, найчастіше респонденти вказували на брак інформації — 47 % респондентів. Крім того, 18 % респондентів визначили відсутність правової підтримки як значну перешкоду. Учасники ФГД у Великоолександрівській громаді Херсонської області, де є лише один перевантажений нотаріус, повідомили, що багато мешканців не змогли отримати доступ до механізму компенсації через проблеми з отриманням документації на власність, засвідченням документів і здійсненням реєстраційних дій, як-от реєстрації будинку. Крім того, учасники ФГД у південних областях повідомили, що мешканці, які повернулися після деокупації та почали самостійно відбудовувати свої будинки, стикаються з додатковими проблемами в отриманні компенсації. Особи, які самостійно відбудували зруйноване майно й подали заяву на отримання компенсації, стикаються із затримками. Часто Комісія не проводить своєчасних перевірок, що призводить до того, що майно класифікується як пошкоджене, а не зруйноване. Звертаючись за компенсацією за пошкоджене майно, громадяни часто обирають кошти на матеріали, а не на професійні ремонтні роботи. Це призводить до затримок і недотримання графіків ремонту та звітності через брак професійного досвіду.

Відсутність дискримінації та рівність

Загалом в усіх досліджуваних областях лише 1 % опитаних домогосподарств (7 осіб) повідомили про погані внутрішньогромадські стосунки, переважно через напруженість у доступі до гуманітарної допомоги. У Харківській області люди відзначили, що в ці складні часи громада часто намагається максимально підтримувати одне одного. Коли прибувають нові ВПО, місцева влада часто допомагає їм у розв'язанні різних питань, таких як отримання довідки ВПО, допомоги, житла та доступу до гуманітарної допомоги. Цей відсоток дещо вищий у Львівській області, де 4 % повідомили про погані внутрішньогромадські стосунки. ВПО, які проживають у м. Дрогобич Львівської області, зазначили, що мовний бар'єр спочатку створював значні проблеми у спілкуванні з непереміщеним населенням. Наприклад, спочатку їм відмовили в обслуговуванні в продуктовому магазині поблизу їхнього колективного центру, оскільки вони розмовляли російською мовою. Пізніше цей конфлікт було розв'язано, коли ВПО вивчили українську мову і перейшли на неї в публічному спілкуванні з місцевим населенням. Заходи із соціальної єдності та інтеграції активно просуваються в Дрогобицькій громаді як носіями обов'язків, так і громадою ВПО, демонструючи прихильність до посилення залучення та участі громади.

“Ця ініціатива покращила психологічний стан ВПО та їхню інтеграцію в місцеву громаду.

Ключовий інформатор, Дрогобицька громада,
Львівська область

”

З іншого боку, у містах Дрогобич та Самбір Львівської області були виявлені ромські сім'ї, які стикаються з численними ризиками у сфері захисту. До них належать незадовільні житлові умови, які становлять загрозу здоров'ю та безпеці; відсутність законних договорів оренди житла, що робить сім'ї вразливими до раптового виселення; обмежений доступ до можливостей працевлаштування через дискримінацію та стигматизацію, що посилює їхню фінансову нестабільність і перешкоджає інтеграції в місцеву громаду. За словами ромських сімей, знайти відповідне житло було складно через розмір ромських домогосподарств, які проживають разом в одному місці — до 16 членів сім'ї в одній квартирі, і загальне небажання здавати квартири представникам ромської громади.

У південних районах, раніше окупованих Російською Федерацією, спостерігається підвищена напруженість і поляризація між жителями. Конфлікт розділив мешканців на проукраїнські та проросійські фракції, що призвело до відчуття зради та недовіри. Проросійськи налаштовані мешканці відчують себе маргіналізованими, а проукраїнськи — підозрюють своїх сусідів у колабораціонізмі. Ця напруженість ускладнює зусилля з відновлення соціальної єдності та довіри в громадах.

Основні економічні та соціальні права

Право на житло

Доступ до тимчасового житла

Як і в попередні періоди моніторингу, ВПО постійно стикаються зі значними проблемами у пошуку житла після переміщення, в основному через високу вартість оренди та обмежену наявність доступного або соціального житла. Така ситуація створює додаткове фінансове навантаження на сім'ї ВПО, які часто змушені виділяти значну частину доходу на оплату оренди житла, через що їм не вистачає коштів на інші нагальні потреби, такі як їжа, засоби гігієни та медикаменти. Як наслідок, деякі з них змушені жити в незадовільних житлових умовах, що негативно впливає на їхнє здоров'я та добробут. Наприклад, у Вознесенській громаді Миколаївської області високі ціни на оренду житла, в середньому 8 000–10 000 грн на місяць плюс комунальні послуги, непідйомні для багатьох ВПО. Крім того, власники квартир не поспішають здавати житло ВПО, побоюючись податкових перевірок і штрафів. У громаді є гуртожиток, де ВПО можуть знайти тимчасове житло, але воно не безкоштовне, і ніяких спеціальних пільг для ВПО не передбачено. Схожа проблема спостерігається в Южноукраїнській громаді Миколаївської області, де вплив ВПО у зв'язку з переселенням працівників «Енергоатому» та будівництвом паливного заводу значно підвищив ціни на оренду житла. Соціальний готель існує, але коштує 90 грн на добу з людини. Попри прохання про будівництво модульного містечка місцева влада не надала задовільного рішення.

Крім того, ВПО в усіх досліджуваних областях розповіли, що їм важко оплачувати комунальні послуги в нових місцях проживання, оскільки держава продовжує стягувати з них плату за комунальні послуги в місцях їхнього попереднього походження.

Зміни в доступі до виплат ВПО в поєднанні зі зростанням витрат на проживання, включаючи оренду житла на новому місці проживання, загострили побоювання щодо фінансової нестабільності. Попри невелику кількість евакуйованих із прифронтових населених пунктів у Запорізькій області збільшилася кількість запитів на розміщення в гуртожитках у Запоріжжі. У Чернігівській області ключові інформатори підкреслили, що багато ВПО шукають більш доступне житло та фінансову підтримку для покриття орендної плати та комунальних платежів, тоді як дефіцит доступного житла в регіоні загострює ці проблеми. У Львівській області літня пані, яка була внутрішньо переселена з Донецької області, не могла дозволити собі орендувати житло в Городку, виїхала з України до Європейського Союзу в пошуках соціальної допомоги. Про подібні проблеми повідомляли ВПО у Сумській області, де висока орендна плата і скасування виплат ВПО змусили деякі сім'ї переїхати до сільської місцевості або навіть повернутися до місць свого походження. Ключові інформатори у Дніпропетровській та Запорізькій областях підкреслили, що без належної фінансової підтримки ВПО важко підтримувати мінімальний рівень життя протягом перших трьох місяців після переміщення.

30 травня 2024 року Уряд України вніс зміни до Постанови № 930, яка була прийнята 1 вересня 2023 року. Ця постанова визначає поняття місць тимчасового проживання та встановлює мінімальні стандарти їхнього функціонування, включаючи вимоги щодо організаційно-правових засад функціонування таких місць, наявності та стану різних інженерних систем, облаштування приміщень і необхідної інфраструктури, санітарно-гігієнічних умов, а також оснащення приміщень місць тимчасового проживання необхідною побутовою та іншою технікою. Поправки вносять кілька ключових змін. Термін приведення місць тимчасового проживання у відповідність до мінімальних стандартів продовжено до 1 січня 2025 року. Крім того, списки місць тимчасового проживання в кожній області тепер будуть оновлюватися кожні два місяці. Тепер ВПО можуть перебувати в таких місцях до 60 днів без особистих документів, раніше ліміт становив 30 днів. Місткість місць для розміщення також була переглянута, щоб дозволити проживання більш як чотирьох осіб в одній кімнаті. Крім того, центри компактного проживання, які були відремонтовані коштом міжнародних донорів, не будуть вилучені з офіційного списку об'єктів. Проте, продовжується тенденція закриття як приватних, так і державних колективних центрів. Приватні центри закриваються, оскільки власники перепрофільовують або продають об'єкти через адміністративний тягар управління ними, тоді як державні центри перепрофільовуються для інших цілей, таких як гуртожитки, школи або дитячі садки, замість того, щоб продовжувати приймати ВПО. У Бірці Львівської області приватний колективний центр, який приймав ВПО, був закритий його власником, який припинив надавати безкоштовне житло і припинив свою діяльність. Як наслідок, кілька сімей, зокрема з маленькими дітьми та особами з інвалідністю, вирішили покинути Україну і переїхати до Німеччини через неможливість оплачувати оренду житла та знайти доступне житло. Як і в попередні періоди моніторингу, у зв'язку зі збільшенням кількості закритих місць для тимчасового проживання, відновленням офлайн-навчання в різних областях і високою вартістю оренди житла, серед респондентів з-поміж домогосподарств ВПО, які повідомляють про проблеми, пов'язані з їхнім нинішнім житлом, найбільше занепокоєння викликає ризик виселення (46 %, 32 респонденти).

Рисунок 7. Проблемні питання, пов'язані з нинішнім житлом

Умови проживання	100	43.7%
Безпека та ризики для здоров'я	67	29.3%
Ризик примусового виселення	33	14.4%
Відсутність підтримки відновлення житла	20	8.7%
Відсутність функціонуючих комунальних послуг	19	8.3%
Забгато людей/відсутність приватності	7	3.1%
Відсутність чи втрата документів про право власності	7	3.1%
Не врахування потреб людей з інвалідністю	3	1.3%
Відсутність взаємозв'язку між людьми	2	0.9%

Доступ до різних соціальних послуг (включаючи тимчасове житло) для чоловіків призовного віку у Львівській області ускладнений бюрократичними проблемами. Наприклад, в одному з колективних центрів у Львові чоловіки-ВПО повинні зареєструватися в територіальному центрі комплектування (ТЦК) та соціальних службах протягом трьох днів після прибуття. За інформацією партнерів Кластера з питань захисту, які працюють в області, чоловіки у віці 40–60 років стикаються зі значними труднощами при розміщенні в центрах компактного проживання по всьому регіону. Показовим є випадок у м. Дрогобич, де кілька чоловіків, зокрема особа з інвалідністю, спочатку отримали дозвіл на розміщення, але згодом після прибуття отримали відмову без чітких пояснень причин відмови. Ця ситуація підкреслює бар'єри, з якими стикаються чоловіки призовного віку при отриманні доступу до соціальних послуг і підтримки.

Право на освіту

У Харківській та Донецькій областях діти продовжують відвідувати школу переважно онлайн. Однак у Харківській області деякі школи пристосувалися і працюють в укриттях або на станціях метро, що дозволяє учням відвідувати очні заняття як в очному, так і в очно-заочному форматах. У Запорізькій області 79 шкіл зараз функціонують у змішаному форматі, де навчання відбувається виключно в укриттях, а діти навчаються позмінно. За словами секретаря Запорізької міської ради, 28 зі 117 навчальних закладів області не мають укриттів, а отже, поки що не зможуть відновити роботу.

Оскільки обстріли продовжують створювати ризики у прифронтових районах, зростає тенденція до будівництва «підземних шкіл». Запорізька обласна адміністрація планує створити 10 таких закладів до кінця року. Два з них будуть побудовані в Михайлівській громаді Запорізького району, де всі 600 дітей шкільного віку наразі навчаються дистанційно через брак укриття. У Львівській області учасники КІ та ФГД зі Стебника, Дрогобича та Львова повідомили, що хоча дітей ВПО загалом радо приймають у місцевих школах, залишаються значні проблеми. Обмеженість ресурсів, зокрема нестача вчителів і навчальних матеріалів, призводить до напруженої роботи шкіл.

“**Інтеграція пройшла більш гладко, ніж очікувалося, але школи борються зі збільшенням кількості учнів і нестачею ресурсів. Моя дитина потребує спеціальної підтримки, яку школа не завжди може надати через обмежену кількість персоналу.**

Учасник дискусії у фокус-групі, Львівська область

Право на здоров'я

Доступ до медичної допомоги залишається значною проблемою, особливо для людей похилого віку з обмеженою мобільністю через інвалідність та обмежений доступ до громадського транспорту. Порівняно з попереднім періодом моніторингу, кількість перешкод значно зросла: 45 % (333) респондентів на рівні домогосподарств вказали на труднощі з доступом до медичних послуг, що на 10 % більше, ніж у попередньому періоді. Основними перешкодами є відсутність спеціалізованих медичних послуг (66 %, 218 респондентів), відстань і відсутність транспортних засобів для доступу до наявних закладів (34 %, 113 респондентів), відсутність доступних медичних закладів (33 %, 108 респондентів), витрати, пов'язані з транспортуванням (28 %, 92 респонденти), а також вартість послуг, що надаються (25 %, 81 респондент). Ці проблеми підкреслюють постійну потребу в покращенні доступу до медичних послуг та інфраструктури для підтримки людей з обмеженою мобільністю та іншими бар'єрами.

Війна, що триває, призвела до нестачі медичних фахівців, оскільки багато хто переїхав у безпечніші райони або за кордон. У Великій Олександрівці Херсонської області місцева влада й гуманітарні організації працюють над відновленням медичних послуг та оснащенням місцевої лікарні новим обладнанням. Проте громаді досі бракує вузькоспеціалізованих лікарів, таких як гематологи, онкологи і травматологи. Це змушує мешканців їздити за спеціалізованою допомогою до Кривого Рогу, що ускладнюється поганими дорожніми умовами, які збільшують час у дорозі та ризики для здоров'я пацієнтів, які потребують невідкладної медичної допомоги. Як у Чернігівській, так і в Сумській областях було відзначено значний дефіцит фармацевтичних послуг у регіоні, насамперед через відсутність місцевих аптек. Як наслідок, люди, які потребують ліків, часто змушені покладатися на фельдшерів, які їздять до районних центрів, щоб придбати необхідні препарати. Потім ці фельдшери доставляють ліки у віддалені райони у визначені дні місяця, що створює затримки та проблеми з доступом до своєчасної фармацевтичної допомоги. У Львівській області попри наявність функціонуючої системи охорони здоров'я як для ВПО, так і для непереміщеного населення, дефіцит спеціалізованих медичних послуг у невеликих населених пунктах і необхідність долати великі відстані для отримання необхідного лікування є значними перешкодами для доступу до медичної допомоги.

Рисунок 8. Перешкоди при отриманні доступу до послуг у сфері охорони здоров'я

Відсутність спеціалізованих медичних послуг	218	66.1%
Відстань — нестача засобів пересування, щоб дістатися до медичних закладів	113	34.2%
Відсутність доступного медичного закладу	108	32.7%
Вартість поїздки до медичних закладів	92	27.9%
Вартість наданих послуг/ліків	81	24.5%
Ризики безпеки пов'язані з доступом/перебуванням в медичному закладі	16	4.8%
Відсутність/нестача медикаментів	12	3.6%
Не доступність для людей з особливими потребами	10	3.0%
Тривалий час очікування	5	1.5%
Інше	4	1.2%
Вимоги документів про реєстрацію актів цивільного стану	1	0.3%
Дискримінація/заборона доступу	1	0.3%

“ Відсутність спеціалізованої медичної допомоги змушує нас долати великі відстані, щоб отримати необхідне лікування, а це дорого і забирає багато часу.

Учасник дискусії у фокус-групі, Львівська область ”

Відсутність регулярного та доступного громадського транспорту є значною перешкодою для доступу до основних послуг, включаючи медичне обслуговування. У віддалених населених пунктах і районах за межами великих міст громадський транспорт особливо обмежений, а карети швидкої допомоги стикаються зі значними труднощами при доїзді до віддалених сіл через поганий стан доріг. Відсутність доступного транспорту змушує багатьох мешканців покладатися на дороге таксі, яке недоступне для значної частини населення.

У Широківській та Знам'янській громадах Миколаївської області водії автобусів часто надають перевагу пасажиром, які подорожують на довші відстані, залишаючи тих, хто подорожує на коротші відстані, без можливості пересування. Попри численні звернення до місцевої влади ці питання залишаються нерозв'язаними. У Харківській та Донецькій областях мешканці часто покладаються на приватних перевізників або нечасті «соціальні автобуси», які можуть бути дорогими, а отже, недоступними для багатьох. Під час дискусій фокус-груп, проведених у Чернігівській області, було відзначено, що у віддалених громадах основним способом пересування для мешканців є спільне використання автотранспорту. Однак поїздка до районного центру громади або до Чернігова може коштувати до 2 000 грн, що для багатьох недоступно. Учасники підкреслили нагальну потребу в послугах соціального таксі, щоб полегшити доступ до основних послуг, включаючи як первинну, так і спеціалізовану медичну допомогу.

Зміни в політиці виплати допомоги ВПО посилили ці труднощі. Припинення виплат допомоги ВПО деяким особам обмежило їхню здатність задовольняти базові потреби, зокрема в медичній допомозі. У місті Стебник Львівської області учасники ФГД повідомили, що раніше допомога ВПО використовувалася для придбання ліків та інших необхідних речей, пов'язаних зі здоров'ям. Припинення цих виплат змусило сім'ї скоротити витрати на охорону здоров'я.

“ Це були стабільні невеликі гроші, але хоч якась допомога. Тепер, без виплати допомоги, доводиться обирати між купівлею ліків і харчами.

Учасник дискусії у фокус-групі, Львівська область ”

Право на роботу

Висока частка опитаних повідомила, що принаймні один член домогосподарства безробітний та активно шукає роботу. Цей показник залишається високим — 14 % (107 респондентів) в цілому, причому серед респондентів з-поміж ВПО цей показник вищий — 29 %, що на 7 % більше, ніж у попередньому періоді моніторингу. Основними факторами, що сприяють безробіттю, як і в попередніх звітах, є відсутність можливостей для працевлаштування (68 %), обов'язки, пов'язані з хатньою роботою та доглядом за дітьми (16 %), фізичні вади або обмеження (14 %), а також невідповідність між навичками та потребами ринку праці (12 %).

Пошук можливостей для сталого працевлаштування залишається значною проблемою і перешкодою для повернення в Донецьку і Харківську області. Багато заводів і промислових підприємств припинили роботу, а заміновані сільськогосподарські землі ще більше обмежують можливості працевлаштування. Як наслідок, основні роботодавці в цих регіонах більше не працюють і не приймають на роботу, що ускладнює пошук роботи для людей.

“ Unfortunately, people of working age are reluctant to return to the village because there are no jobs here. The fields are mined, and the farm is broken.

Учасник дискусії у фокус-групі, Харківська область ”

Мешканці Вознесенської громади в Миколаївській області повідомляють про брак великих роботодавців, хоча малий бізнес розвивається. На багатьох наявних робочих місцях традиційно переважають чоловіки, що змушує жінок перекваліфіковуватися. Існує надлишок фахівців у таких галузях, як швейна справа, право, землевпорядкування, лабораторні роботи, тоді як існує нагальна потреба у підготовці спеціалістів з робітничих професій, таких як зварювання та мулярські роботи. Повідомляється, що молодь з Миколаївської області виїжджає до великих міст або за кордон через брак можливостей працевлаштування на місцях. У Широківській громаді старіння населення загострює цю проблему, підкреслюючи необхідність створення нових підприємств для утримання молоді та боротьби зі зниженням рівня народжуваності. У Южноукраїнській громаді підкреслили, що обмежена кількість місць у дитячих садках і вимога щодо працевлаштування батьків для вступу до них суттєво впливають на доступ до можливостей працевлаштування. Крім того, відсутність закладів інклюзивної освіти та належної підтримки для дітей з особливими потребами обмежує працездатність вихователів.

Реалізація Постанови № 332, яка вносить значні зміни до схеми виплати допомоги ВПО, зобов'язує ВПО реєструватися в місцевих центрах зайнятості. Однак ці центри не можуть впоратися з високим попитом через брак вільних робочих місць. Крім того, скасування виплат ВПО посилює конкуренцію на місцевому ринку праці, що ще більше ускладнило працевлаштування ВПО. До того ж пропонувані робочі місця часто не відповідають навичкам претендентів або їхнім очікуванням щодо заробітної плати, що ще більше ускладнює пошук підходящої роботи. Багато ВПО переїхали з регіонів з іншими умовами на ринку праці, що створює невідповідність між їхнім професійним досвідом і наявними можливостями працевлаштування. Хоча органи влади, гуманітарні організації та організації, що займаються питаннями розвитку, запровадили програми перекваліфікації для розв'язання цієї проблеми, попит на відповідну роботу значно перевищує кількість наявних можливостей. В результаті, попри ці зусилля багато ВПО продовжують стикатися з неповною зайнятістю або безробіттям.

“ Багато людей у громаді намагаються знайти роботу. Наявні робочі місця часто не підходять для всіх, особливо для людей з обмеженими навичками або фізичними можливостями.

Учасник дискусії у фокус-групі, Львівська область ”

На додаток до цих проблем, існує помітне небажання роботодавців наймати ВПО. У Донецькій області, за спостереженнями КІ, роботодавці не поспішають наймати ВПО попри їхні навички та досвід. Основне занепокоєння полягає в тому, що ВПО можуть переїхати або повернутися до своїх рідних домівок, що робить їх менш привабливими для інвестицій у порівнянні з місцевими жителями, які сприймаються як більш стабільні працівники. Через усі ці проблеми багато ВПО змушені працювати на низькооплачуваній роботі, яка не відповідає їхній кваліфікації, що призводить до фінансової нестабільності та зниження рівня життя. Наприклад, ВПО з Енергодару Запорізької області, які працюють на Південноукраїнській атомній електростанції, часто опиняються на посадах, нижчих за їхні попередні посади, наприклад, інженери працюють слюсарями. Таке зниження професійного статусу та доходу посилює стрес і невизначеність.

В усіх досліджуваних областях 74 % респондентів (543 особи) назвали виплати соціального захисту своїм основним джерелом доходу, що відповідає показникам попередніх періодів моніторингу.

Однак помітно зменшилася залежність від гуманітарної допомоги — із 27 % у другому кварталі 2023 року до 12 % у другому кварталі 2024 року. Натомість лише 37 % респондентів (269 осіб) зазначили, що основним джерелом їхнього доходу є заробітна плата від офіційного працевлаштування. У Донецькій області один з ключових інформаторів зазначив, що місцева влада стурбована тим, що зі зменшенням гуманітарної допомоги людям буде складно пристосуватися до нових умов. Занепокоєння викликає те, що мешканці, які звикли отримувати допомогу, можуть не захотіти шукати роботу і замість цього очікувати, що уряд заповнить прогалини, які залишилися після скорочення допомоги. Така ситуація може створити нестійку залежність від допомоги, що ускладнить перехід до самозабезпечення.

Рисунок 9. Основні джерела доходу

Виплати соціального захисту	543	73.8%
Заробітна плата — офіційне працевлаштування	269	36.6%
Гуманітарна допомога	91	12.4%
Непостійна (тимчасова) робота	58	7.9%
Допомога від сім'ї/друзів	20	2.7%
Відсутність джерел, які надходять в сім'ю	9	1.2%
Власні накопичення	6	0.8%
Інше	3	0.4%
Підприємництво/самозайнятість	3	0.4%
Борг	2	0.3%

Попри ці джерела доходу 54 % респондентів повідомили про прогалини у задоволенні своїх основних потреб, що на 9 % більше, ніж у попередньому періоді моніторингу. Щоб впоратися з цими фінансовими проблемами, респонденти застосовують різні стратегії. 28 % використовують свої заощадження, тоді як 18 % скоротили споживання харчів. Крім того, 17 % залежать від підтримки сім'ї або зовнішніх джерел. Варто зазначити, що 27 % респондентів повідомили, що не мають жодної стратегії подолання труднощів.

Рекомендації

Для органів влади

- Розробити та впровадити комплексні комунікаційні стратегії для забезпечення належного інформування ВПО про зміни в системі виплати допомоги ВПО. Використовувати різні канали, включаючи офіційні вебсайти, соціальні мережі, місцеві інформаційні сесії та пряму роботу з населенням, для надання чіткої та своєчасної інформації про критерії та процедури перереєстрації.
- Забезпечити доступність послуг з перереєстрації як у міській, так і в сільській місцевості, надаючи додаткову підтримку тим, хто стикається з транспортними або технологічними перешкодами.
- Збільшити штат і ресурси ЦНАПів (центрів надання адміністративних послуг) та управлінь соціального захисту населення, щоб впоратися зі зростаючим навантаженням і забезпечити ефективну допомогу ВПО.
- Надавати чітку та своєчасну інформацію щодо майбутнього права на отримання допомоги для 15 вразливих категорій після закінчення поточного продовження 30 серпня 2024 року, щоб забезпечити безперервну підтримку та мінімізувати невизначеність для постраждалих осіб.
- Розробити та впровадити політику та програми, спрямовані на розширення можливостей працевлаштування для ВПО шляхом інвестування в ініціативи з перекваліфікації та професійного навчання, надання мікрогрантів для підтримки підприємництва та створення сприятливого середовища, яке заохочуватиме бізнес до найму ВПО та сприятиме їхній економічній інтеграції.
- Розв'язати поточні проблеми з отриманням державної компенсації за пошкоджені та зруйновані будинки у прифронтових районах і на непідконтрольних уряду територіях, зокрема шляхом регулярного оновлення реєстру Міністерства реінтеграції та вивчення можливостей фінансування для підтримки зусиль з дистанційного зондування.
- Покращити поширення інформації про новий закон про мобілізацію, включаючи чіткі вказівки щодо процедур відстрочки й оновлення вимог до військового обліку. Слід запровадити доступні юридичні консультації, щоб допомогти призовникам зрозуміти свої права й обов'язки.
- Посилити нагляд за процесом мобілізації для запобігання потенційним зловживанням повноваженнями з боку представників ТЦК. Створити механізми для повідомлення про порушення прав і реагування на них, а також забезпечити справедливе і поважне ставлення до призовників.
- Розширити послуги правової допомоги, включаючи правову обізнаність і правову допомогу, для усунення бар'єрів, з якими стикаються люди при отриманні доступу до механізму компенсації за пошкоджене та зруйноване житло.
- Розробити та впровадити ефективні альтернативи порушеному транспортному сполученню, щоб забезпечити постійну доступність для постраждалого населення.

Для гуманітарної спільноти

- Ретельно відстежувати та оцінювати вплив змін до Постанови № 322, особливо з огляду на те, що строк дії поточного продовження права на отримання допомоги для 15 вразливих категорій наближається до завершення 30 серпня 2024 року, з метою забезпечення безперервної підтримки постраждалих осіб.
- Розширити інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо Постанови № 322 шляхом проведення цільових інформаційних кампаній у віддалених і сільських районах, щоб забезпечити належну поінформованість мешканців про зміни та їхні наслідки.
- Підтримувати ВПО в процесі перереєстрації, надаючи юридичні консультації, допомогу в підготовці документів і доступ до онлайн-послуг. Надавати юридичні консультації та допомогу у разі відмови в реєстрації.
- Впроваджувати програми перекваліфікації для розширення доступу ВПО до працевлаштування, зосереджуючи увагу на наданні нових навичок і знань, актуальних для місцевого ринку праці, щоб пом'якшити вплив змін у політиці виплати допомоги ВПО й запобігти небезпечному поверненню до місцьпопереднього проживання.
- Надати пріоритет правовій підтримці для розв'язання житлових, земельних і майнових питань та подолання документальних бар'єрів, тим самим полегшуючи доступ до державних механізмів компенсації за пошкоджене та зруйноване житло й усуваючи ключову перешкоду на шляху повернення ВПО до своїх домівок.
- Розширити програми «кошти на оренду житла» як тимчасовий захід для пом'якшення житлових проблем.
- Збільшити надання послуг із захисту дітей та спеціалізованих послуг з охорони психічного здоров'я для дітей, особливо в зонах підвищеного ризику, для розв'язання проблем, пов'язаних із травмами, та підтримки довгострокового розвитку й добробуту дітей, які постраждали від конфлікту.
- Забезпечити доступ до послуг з охорони психічного здоров'я та психосоціальної підтримки шляхом збільшення їхньої наявності та доступності, зокрема в сільській місцевості. Посилити залучення та підтримку чоловіків призовного віку, які стикаються з додатковим занепокоєнням, пов'язаним з питаннями призову до армії.
- Підвищити правову обізнаність і допомогу щодо нового закону про мобілізацію. Здійснювати моніторинг та усунення порушень прав призовників.
- Посилити поширення інформації про критерії надання допомоги та поширювати чітку інформацію про механізм подання скарг і зворотного зв'язку для зменшення напруженості й особистих конфліктів у громадах.
- Посилити соціальну єдність та інтеграцію шляхом підтримки заходів під керівництвом громад, які сприяють взаєморозумінню, позитивній соціальній взаємодії та обміну досвідом між ВПО та громадами, що їх приймають.